Steun van kinderen tijdens de overgang van werk naar pensioen

ROZEMARIJN VAN DUIJN & MARLEEN DAMMAN

Pensionering is een belangrijke en vaak ingrijpende gebeurtenis in het leven van veel ouderen. Steun van de kinderen kan mogelijk helpen om de overgang van werk naar pensioen soepel te laten verlopen. Over intergenerationele steun bij de pensionering is echter nog weinig bekend. Ontvangen ouders steun van hun kinderen bij hun pensionering? En bij welke ouders is dit vooral het geval? Steun van de kinderen bij pensionering blijkt niet veel voor te komen.

De komende jaren zal een groot aantal oudere werknemers de overgang van werk naar pensioen maken. Voor veel mensen is de pensionering een levensgebeurtenis die gepaard gaat met grote veranderingen. Door het wegvallen van de werkverplichting ontstaat meer vrije tijd die kan worden ingevuld met nieuwe activiteiten. Ook wijzigt de financiële situatie en treden er veranderingen op in het sociale netwerk. Veel gepensioneerden verliezen bijvoorbeeld het contact met hun collega's en de relatie met een eventuele partner kan veranderen doordat men meer thuis is.

Sociale steun kan helpen om beter met ingrijpende gebeurtenissen om te gaan. Uit eerder onderzoek blijkt dat bij het meemaken van andere belangrijke levensgebeurtenissen, zoals het overlijden van een partner of een verslechtering van de gezondheid, het ontvangen van steun van de kinderen een positieve invloed heeft op het welzijn van de ouder. Over de steun die ouders krijgen van de kinderen bij de pensionering weten we echter nog maar weinig. Eerder onderzoek naar pensionering richt zich veelal op de rol van de familiesituatie voor het begrijpen van verschillen in de leeftijd waarop mensen met pensioen gaan. Zo laat dat onderzoek zien dat oudere werknemers met financieel afhankelijke kinderen relatief laat met pensioen gaan of wensen te gaan. Maar praten ouders ook met hun kinderen over pensionering? En zijn de kinderen een grote steun na pensionering? Met andere woorden, krijgen ouders steun van hun kinderen bij deze belangrijke levensloopgebeurtenis?

In het *NIDI Werk en Pensioen Panel* van 2011 (zie kader) zijn aan meer dan 700 gepensioneerden vier stellingen voorgelegd over de rol van hun kind of kinderen in het pensioenproces. De antwoorden op deze stellingen gebruiken wij als indicator voor de mate van steun die ouders van hun kinderen ontvangen bij pensionering (zie figuur 1). In de figuur is af te lezen dat maar 10 procent aangaf van te voren veel gepraat te hebben met de kinderen over het leven na pensioen. Een wat grotere groep gepensioneerden, 14 procent, zegt dat de kinderen vaak gevraagd hebben naar hoe het is om gestopt te zijn met werken. De meerderheid geeft echter aan niet zo veel met hun kinderen gesproken te hebben over de pensionering. Bijna een kwart van de gepensioneerden zegt dat zij hun kinderen als een grote steun ervaren sinds zij gestopt zijn met werken, terwijl een derde zegt dat de kinderen geen grote steun zijn geweest. Een vijfde van de gepensioneerden denkt dat het leven als gepensioneerde moeilijker zou zijn geweest als zij geen kinderen hadden gehad, maar ongeveer de helft denkt dat dit niet

Foto: Eric Geers/Flickr

NIDI WERK EN PENSIOEN PANEL

Het NIDI Werk en Pensioen Panel is een panelonderzoek dat in 2001 is gestart onder oudere werknemers van de Rijksoverheid en drie grote bedrijven in Nederland. De deelnemers zijn in dat jaar ondervraagd over hun arbeidssituatie en hun ideeën over pensionering. Dit is opnieuw gebeurd in 2006/2007 en 2011. Het merendeel van de deelnemers is tijdens deze periode met pensioen gegaan. Het onderzoek is daarom uitgebreid met vragen over het gepensioneerd zijn. Dit artikel gaat over steun van kinderen tijdens de transitie van werk naar pensioen en richt zich daarom alleen op de iets meer dan 700 deelnemers die in 2011 gepensioneerd waren en ten minste één kind hebben. Deze deelnemers waren 60 tot 75 jaar oud en gemiddeld vijf en een halfjaar met (vervroegd) pensioen. Hiervan was 78 procent man en alle opleidingsniveaus waren goed vertegenwoordigd. Omdat dit panelonderzoek voornamelijk gericht was op werk en pensioen, is de beschikbare informatie over de kinderen beperkt. Er is bijvoorbeeld geen informatie beschikbaar over hoe ver de kinderen bij hun ouders vandaan wonen, de frequentie van contact tussen ouders en kinderen en de kwaliteit van de relatie.

Figuur 1. Steun van kinderen bij pensionering op basis van vier stellingen voorgelegd aan de ouder (percentages)

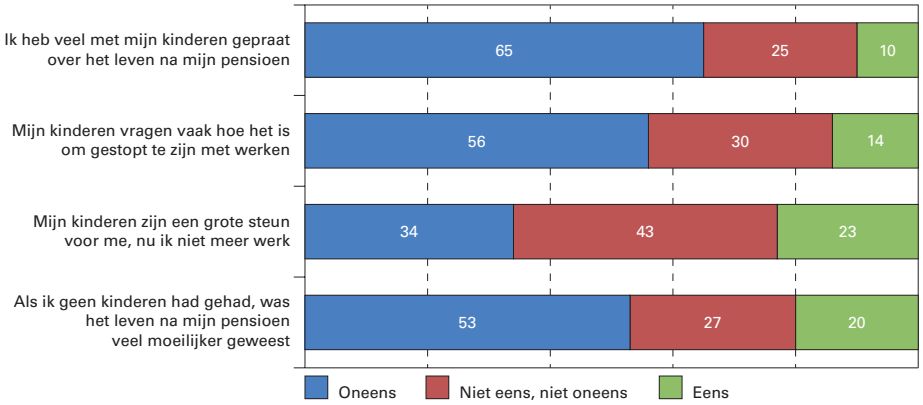

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel 2011.

iets zou hebben veranderd. Kortom, slechts een kleine groep van de gepensioneerden spreekt met hun kinderen over de pensionering of vindt dat hun kinderen een bron van steun zijn nu men gepensioneerd is.

Dit blijkt eveneens als de antwoorden op de vier stellingen gecombineerd worden. Figuur 2 laat zien hoeveel procent van de deelnemers aangeeft het eens te zijn met geen, één, twee of drie of alle stellingen. Slechts 7 procent is het eens met drie of alle vier de stellingen over steun bij de pensionering. Zestig procent heeft op geen van de stellingen 'eens' geantwoord en lijkt daarom weinig steun van de kinderen te ontvangen in de transitie van werk naar pensioen.

Wie krijgen steun van hun kinderen?

Gepensioneerden blijken dus aanzienlijk te verschillen in de mate van steun die ze ontvangen van de kinderen tijdens de overgang van werk naar pensioen. Diverse demografische kenmerken van de ouders kunnen een deel van deze verschillen verklaren. Ten eerste is er een verschil naar opleidingsniveau. Vijfenveertig procent van de laagopgeleiden zegt een vorm van steun bij de pensionering te ontvangen, terwijl dit in de groep van hoogopgeleiden maar 35 procent is. Slechts 2 procent van de hoogopgeleiden heeft 'eens' geantwoord op minstens drie van de stellingen. Daarnaast is er maar een klein verschil tussen mannen en vrouwen. Dit is opmerkelijk omdat uit de literatuur blijkt dat vrouwen meestal meer contact met de kinderen hebben en ook vaak meer steun ontvangen. Van groot belang is of de gepensioneerde een partner heeft. Gepensioneerden die geen partner hebben, vanwege bijvoorbeeld een echtscheiding of het overlijden van de partner, ontvangen meer steun van de kinderen bij de pensionering dan degenen met een partner. In figuur 2 is af te lezen dat zowel mannen als vrouwen zonder een partner relatief vaak aangeven steun te ontvangen van hun kinderen bij de pensionering. Mogelijk praten veel gepensioneerden graag met hun partner over het pensioen, en leunen zij pas op de kinderen als zij geen partner hebben.

Figuur 2. Steun van kinderen bij pensionering op basis van mate van overeenstemming van de ouder met vier stellingen naar opleidingsniveau, geslacht en partnerstatus (percentages)

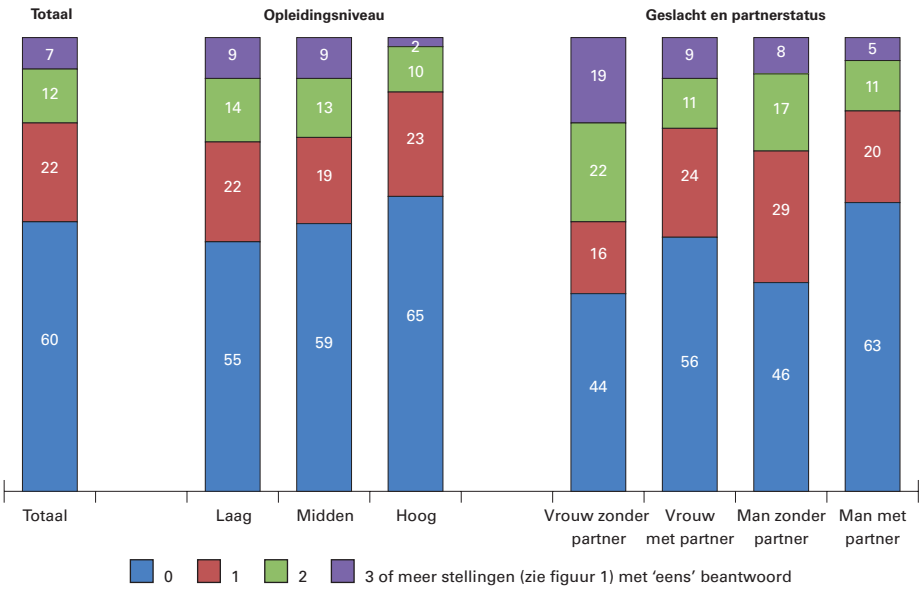

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel 2011.

Behoefte aan steun

Dat ouders zonder partner vaker steun ontvangen kan ook een indicatie zijn dat kinderen reageren op de behoeften van hun ouders. In de literatuur over intergenerationele steun wordt vaak benoemd dat mensen binnen de familie over het algemeen bereid zijn elkaar te helpen als daar behoefte aan is. Er wordt dan vanuit gegaan dat degenen die steun nodig hebben worden geholpen, zonder dat zij daar iets voor terug hoeven te doen (het zogenoemde 'altruïstische' perspectief). Niet alle gepensioneerden hebben evenveel behoefte aan steun. Naast het niet hebben van een partner kunnen er ook aan het werk gerelateerde redenen zijn waarom men meer moeite heeft met de pensionering. Bijna 30 procent van de bestudeerde gepensioneerden heeft de pensionering als onvrijwillig ervaren, bijvoorbeeld vanwege druk vanuit de organisatie of gezondheidsproblemen. Zij gaan vaak eerder dan verwacht met pensioen, waardoor ze zich wellicht zowel psychisch als financieel minder goed hebben voorbereid. Opvallend is daarom dat uit ons onderzoek blijkt dat er geen verschillen zijn tussen gepensioneerden die onvrijwillig stopten met werken en degenen die zelf die keuze hebben gemaakt in termen van steun die ze van de kinderen ontvangen bij de pensionering. Verder is er ook geen verschil tussen deelnemers die een deeltijdbaan hadden voordat zij met pensioen gingen en deelnemers die voltijd aan het werk waren. Al met al lijken de kenmerken van de 'oude baan' en die van de pensioentransitie dus een beperkte rol te spelen.

Uitwisseling van steun

Andere theorieën over steun die gebaseerd zijn op de notie van 'wederkerigheid' stellen juist dat iets ontvangen zonder er iets voor terug te hoeven doen niet zo veel voorkomt. Er wordt verwacht dat er sprake is van uitwisseling: als men iets krijgt zal men ook altijd iets teruggeven, hoewel het niet dezelfde vorm hoeft aan te nemen. Binnen de familie wordt vaak steun uitgewisseld tussen generaties. Ouders helpen hun kinderen en verwachten ook steun terug op een later tijdstip en omgekeerd. Oppassen op de kleinkinderen is bijvoorbeeld een populaire tijdsbesteding van gepensioneerden. Zij helpen zo hun kinderen met de opvang van de kleinkinderen en dit is vaak ook goedkoper dan formele opvangmogelijkhe-

den. Onder de bestudeerde gepensioneerden die kleinkinderen hebben past 86 procent wel eens op en 45 procent doet dit zelfs wekelijks. Grootouders die vaak op hun kleinkinderen passen krijgen dan ook meer steun van hun kinderen in het pensioenproces. In figuur 3 is te zien dat van de gepensioneerden die wekelijks op hun kleinkinderen passen meer dan de helft steun ontvangt, terwijl dit maar 28 procent is voor de groep die helemaal niet oppast. De verschillen tussen ouders die helemaal niet oppassen en maandelijks of jaarlijks oppassen zijn maar klein, waaruit kan worden afgeleid dat het oppassen alleen een rol speelt als dit frequent wordt gedaan. Ook gepensioneerden die hun kinderen helpen bij het huishouden of met praktische zaken lijken meer steun te krijgen bij de pensionering. Van degenen die wekelijks helpen ontvangt 58 procent steun, terwijl maar 29 procent van degenen die nooit praktische hulp aanbieden aangeeft met hun kinderen te praten over de pensionering of steun te hebben ontvangen. Deze resultaten hoeven echter niet noodzakelijk het 'voor wat, hoort wat' principe te weerspiegelen, maar kunnen ook verklaard worden doordat er meer contact is tussen de ouders en kinderen wanneer de ouders hun kinderen vaker helpen.

Figuur 3. Steun van kinderen bij pensionering op basis van mate van overeenstemming van de ouder met vier stellingen naar frequentie van oppassen op de kleinkinderen en geven van praktische hulp (percentages)

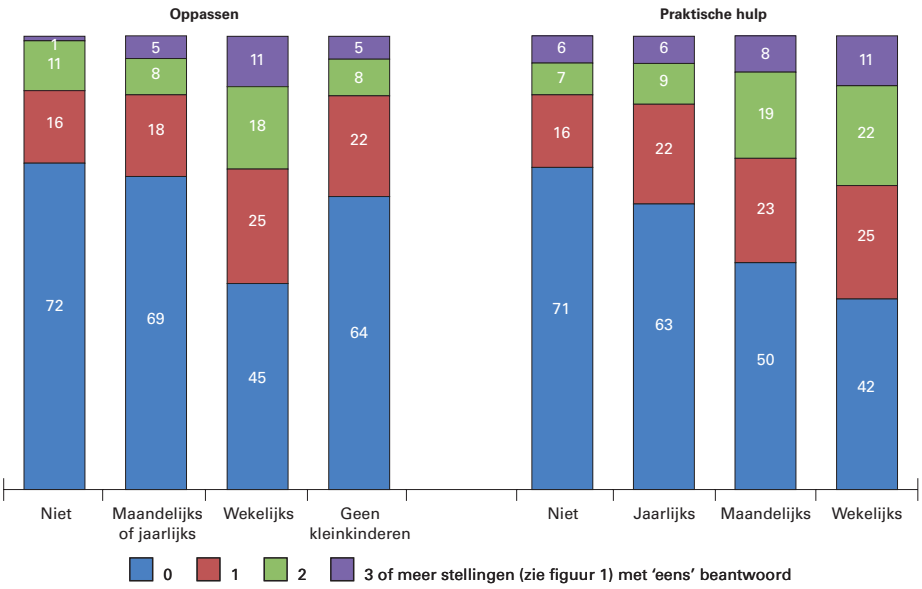

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel 2011.

Tot slot

Slechts een kleine groep gepensioneerden lijkt met de kinderen over de pensionering te praten of hen als steun te ervaren tijdens de overgang van werk naar pensioen. De pensionering lijkt daarom geen levensgebeurtenis te zijn die uitgebreid gedeeld wordt met de kinderen. Hier zijn verschillende verklaringen voor. Allereerst is het mogelijk dat kinderen niet zo in de gaten hebben dat pensionering een ingrijpende gebeurtenis is en niet opmerken dat hun ouders er bijvoorbeeld graag over zouden praten. Een alternatieve verklaring is dat mensen wellicht helemaal niet zo veel behoefte hebben aan steun bij de pensionering, of dat ze deze steun niet bij de kinderen zoeken. De kinderen zitten in een andere levensfase en mogelijk spreken de ouders daarom liever met hun partner of leeftijdsgenoten over hun ervaringen rondom het loslaten van de werkrol. Belangrijke vragen voor toekomstig onderzoek zijn daarom in hoeverre mensen steun van hun kinderen *willen* ontvangen bij de pensionering, hoeveel steun zij ervaren van de partner of vrienden en wat de consequenties daarvan zijn voor het welbevinden van de gepensioneerde.

Rozemarijn van Duijn, Universiteit van Amsterdam, e-mail: rozemarijnvanduijn@gmail.com
Marleen Damman, NIDI, e-mail: damman@nidi.nl

Rozemarijn van Duijn volgde de master Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en was ten tijde van dit onderzoek als stagiaire aan het NIDI verbonden.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

demotrends

Demotrends is een blog dat wordt samengesteld en beheerd door jonge bevolkingsonderzoekers, en richt zich op een breed publiek dat geïnteresseerd is in bevolkingsvraagstukken zoals migratie, gezondheid, veroudering, pensioenen, en nog veel meer. Demotrends is ook bedoeld om onderzoekers uit verschillende disciplines, instituten en landen samen te brengen en wordt gebruikt om opinies, bevindingen en informatie over demografie te delen. Regelmatig zijn er bijdragen van onderzoekers te vinden op de website (http://demotrends.wordpress.com/) en wordt er over interessante topics getwitterd (@Demotrends). Indien je interesse gewekt is, en je misschien ook een bijdrage wilt leveren aan Demotrends, stuur dan een e-mail naar: demotrendsblog@gmail.com